

Edward Rymar

Zaginione miejscowości ziemi chojeńskiej i mieszkowickiej : cz. 2 : "Krzymowo", "Brewce", "Sarbiewo"

Rocznik Chojeński 3, 271-274

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ZAGINIONE MIEJSCOWOŚCI ZIEMI CHOJEŃSKIEJ I MIESZKOWICKIEJ. CZ. 2. „KRZYMOWO”, „BREWCCE”, „SARBIEWO”

„Krzymowo”

Wśród wsi w ziemi chojeńskiej, przekazanych przez biskupa brandenburskiego 2 X 1270 roku margrabiom brandenburskim, znalazła się *Crimowe* (*Crymowe*)¹. Później zaginęła, a właściwie została opuszczona, gdy obok, 7 km na północny zachód od Chojny, powstała kolonizacyjna ulicówka o nazwie Hanseberg, którą w źródłach spotykamy w 1337 roku. To po 1945 roku wieś Krzymów, z nazwą obecną, utworzoną rzecz jasna od tej opuszczonej. Ale jej areal nie wszedł w obręb wsi „Góra Hansa”. Pola opuszczonej wsi pojawiają się wiele razy w źródłach z XV–XVI wieku. Podzielone były między miasto Chojna i rodziny rycerskie z okolicy. Prześledźmy te ślady, bo być może mogą być pomocne w lokalizacji wsi.

Tak więc 17 X 1456 r. elektor brandenburski Fryderyk II zatwierdził Chojnie posiadłość kupioną od braci Sydowów z Hansebergu/Krzymowa, w tym 24 łany na *Grinowschen Felde* i 1/8 przynależnych doń łąk². Pola Grinowskie pojawiają się tu skutkiem błędnego zapisu lub odczytu w dokumencie. Wystar-

¹ *Codex Diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hrsg. A. F. Riedel, Berlin 1838 – 1869, Bd. XIII, s. 214, VII, s. 243.

² CDB XIX, s. 385.

czy literę G zamienić w C. W 1492 roku do rycerskiej rodziny Straussów należało „miejsce po opuszczonej wsi” (*wuste dorfstett*) *Cromow* i część Hansebergu/Krzymowa³. Chojna wykupiła od Piotra von Sydowa 11 łanów na polu *Cromow*, z wypasem, wyrębem drzew, co elektor zatwierdził miastu 7 III 1499 r., ale 20 marca tego roku wśród dóbr Straussów z Wojcieszyc, Janczewa, Rózanek (wsie k. Gorzowa) i Czernikowa (k. Myślborza) spotykamy $\frac{3}{4}$ opuszczonego *veltmarck Cremo* z wyrębem, łąkami⁴. Nadal do Straussów i rady Chojny należały pola Kremow w 1572 roku i liczyły 85 mórg, które dzierżawili chłopci za płonów. Daniel von Strauss z Czernikowa miał tam 44 morgi, Krzysztof i Piotr z Krajnika Górnego 44 morgi, Baltazar Strauss miał 30⁵. Morgi te po zsumowaniu dawały 11 łanów.

Ślady wsi pozostały też w przekazach o pobliskim Jeziorze Krzymowskim (Krimo See 1944). *Stagnum Crymo* zostało sprzedane 26 I 1332 r. przez rycerza Henninga von Sydowa z Hansebergu/Krzymowa mieszczaninowi chojeńskiemu Mikołajowi Culebarsowi i jego żonie Krystynie z zastrzeżeniem prawa do dalszego połowu ryb i wycinki połowy trzciny co roku. Sydowowie 30 III 1348 r. sprzedali jez. *Crymo* radzie miejskiej Chojny wraz ze stawem młyńskim (*Molendick*); Chojna nabyła w 1364 roku prawo budowy drogi z młyna - *iacens supra stagnum Crymow* do Garnowa⁶. 10 V 1394 r. zażegnano spór Sydowów z Krzymowa z Chojną i Hermanem Witte na tej zasadzie, że wszystko, co między rzekami Mętница i Rurzyca i co nowy rów z jez. *Crymow* oblewa, w tym grodzisko (*Borchwall*), zwłaszcza wyrąb i wypas, ma nadal należeć do Chojny, z prawem spiętrzania wody w jeziorze, ale miasto nie będzie spiętrzać rowu, a Sydowowie groble tak wysoko będą wykonywać, jak rada miejska zechce (zgodzi się?)⁷. Wspomniany rów zapewne odprowadzał wody z Jez. Krzymowskiego do rzeki Mętницы.

Bracia Maciej i Wilke von Sydowowie z Krzymowa wystąpili 30 IV 1413 roku w sądzie przeciw Chojnie o połów ryb w *Cremoln*, tj. Jez. Krzymowskim, o paści na węgorku, o miejsce młyna i o teren grodziska. Powodem sporu była tama zbudowana przez Sydowów⁸. Granica pól folwarku augustianów chojeńskich w Garnowie z polami Chojny biegła w 1418 roku – z południa na północ – od Mętницы poprzez „Winną Górę” do *Crimowe* (pola, jez.)⁹.

³ CDB XVIII, s. 429.

⁴ CDB XVIII, s. 423, 430.

⁵ H.-G. Ost, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage – und Küddowgebiet*, 1 Teil: *Wandlungen im Siedlungsbild eines Abwanderungsgebietes*, (=Deutschland und der Osten, Bd XIV), Leipzig 1939, s. 69.

⁶ CDB XIX, s. 192, 210, 240.

⁷ CDB XIX, s. 285.

⁸ CDB XIX, s. 314.

⁹ CDB XIX, s. 318 z datą roczną 1318, ale sprostował ją H. Bütow, *Reichenfelde. Dorf, Kirche, wundertätiges Marienbild*, „Die Neumark” 9, 1932, s. 9 i n.

Jeszcze w 1681 roku magistrat Chojny w odnowionym sporze o prawa do *Crimo* powoływał się na regulacje granicy z 1418 roku¹⁰. Ryby, w tym szczupaki z *Kriemen*, w 1578 roku spowodowały zgon rajcy chojeńskiego Nebela¹¹.

Opuszczona wieś musiała być położona nad Jez. Krzymowskim gdzie jeszcze w XIX wieku stwierdzano jej ślady, w tym resztki domostw, wypaloną cegłę¹². Z jej poprzedniczki, osady wczesnośredniowiecznej (z drugiej połowy IX i X wieku) pochodzą narzędzia i inne materialne ślady, zwłaszcza owe grodzisko (dawniej: Burgwall) 1 km na południe od (nowego) Krzymowa¹³.

„Brewce”

Zaginionej wsi o nazwie Brewitz nie należy kojarzyć z dzisiejszą wsią Brwice, bo ta dawniej nosiła nazwę Blankenfelde i tylko słowiańska (pomorska) nazwą nawiązuje do zaginionej.

Wieś *Breuis* w 1337 roku położona była w ziemi trzcіńskiej. Posiadała 26 łanów, z których 4 należało do parafii, a aż 16 trzymał na prawie lennym rycerz Ulryk *de Slun*¹⁴. Sporządzający na życzenie margrabiego Ludwika *Księgę ziemską* (*Landbuch*) pisarze przybyli z Bawarii, będąc w obcym sobie kraju często przekręcali nazwy i nazwiska. Nazwiska *de Slun* poza tym nie spotykamy w materiale źródłowym, zostało więc przekręcone. Dotąd nie udało się jeszcze zidentyfikować owego Ulryka.

Jerzy czy Grzegorz (*Georgius*) *de Brewitz* wystąpił jako świadek margrabiów askańskich 13 II 1281 r. przy nadaniu dla Trzcіńska i przy ich czynności w Chojnie 25 IV 1282 roku¹⁵. To on zapewne był „ojcem chrzestnym” nazwy i posiadaczem tamże lenna. Wieś istniała jeszcze długo. W 1514 r. wspomniano o wsi *Brewsch*. Zygmunt von Sack miał posiadłość w *Brewitz* (1524)¹⁶. W 1541, 1571, 1572 roku na opuszczonych polach *Brewitz* rycerska rodzina Dossowów z Piaseczna miała 60 mórg i jez. Gelmart, a Claus Dosse miał jeszcze 2 łany dawniej chłopskie, na-

¹⁰ H. Bütow, dz. cyt., s. 10.

¹¹ CDB Supplementband, s. 134 za *Microcronicon Marchionum*.

¹² A. v. Quertzen, *Hanseberg*, „Königsberger Kreiskalender” 1, 1926, s. 107.

¹³ Matag, *Von untergegangener Dörfern im Königsberger Kreise*, „Die Neumark. Mitteilungen d. Vereins f. Geschichte d. Neumark”, 7, 1930, s. 48; W. Łosiński, *Osadnictwo plemienne Pomorza (VI–X wiek)*, Wrocław 1982, s. 205.

¹⁴ *Das Neumärkisches Landbuch...*, Heft 2, 1862, s. 16.

¹⁵ CDB XIX, s. 66, *Pommersches Urkundenbuch*, Bd I–XI, Stettin 1868–1934, Köln 1998- (dalej: PUB); II, nr 1232.

¹⁶ G. Abb, *Geschichte des Klosters Chorin*, „Jahrbuch f. Brandenburgische Kirchengeschichte”, 7/8, 1911, s. 149.

byte bez konsensu władcy¹⁷. W 1599 i jeszcze w 1719 roku w obszarze Piaseczna wspomniano opuszczone pola *Bredtwitz* z jeziorem *Gelmart*. Pozostałością wsi były nazwy terenowe „Kościelna Góra” (*Kirchberg*) i *Kirchhof* 1,8 km na południowy zachód od Piaseczna, przy drodze zwanej *Heerstrasse*, prowadzącej z Trzcinańska do Chełmu¹⁸. To widome ślady kościoła i cmentarza zaginionej wsi. Tam, na południowy zachód od Piaseczna, przy jez. *Gelmer* w 1785 roku powstał przysiółek majątku w Piasecznie z dawną nazwą; w końcu wieku zaledwie z dwoma mieszkańcami¹⁹. Jez. *Gellmer* (1944), dziś Ilmie (Jelenia) na zachód od miejscowości Babin, między wsiami Chełm i Piaseczno, też przybliży nas do lokalizacji wsi.

„Sarbiewo”

We wspomnianej już wyżej *Księdze ziemskiej* margrabiego Ludwika z 1337 roku wymieniona została w ziemi mieszkowickiej opuszczona wieś *Czorbensdorf*²⁰. Ze względu na nazwę identyfikowano ją dotąd zwykle z dzisiejszym Sarbinowem (*villa Zorbamsdorf* czy raczej *Torbamstorf* 1262, *Tzorbensdorpe* 1335, *Czorbindorff* 1401, 1405, *Tzornendorff* 1451, *Czornendorff* 1460, *Zorndorf* 1944), przecież wtedy wsią joannitów w komandorii chwarszczańskiej (i kiedyś ziemi kostrzyńskiej), nieobjętej *Księgą Ziemską*, żadną miarą niemogącą być zaliczoną do ziemi mieszkowickiej.

Dopiero niedawno zwrócono uwagę na „Sarbinowe”²¹ jezioro: *Zorbenow* w tym rejonie. W 1505 roku jego połowa została potwierdzona Bussonowi von Sydowowi z Sitna i Białegów wraz z potokiem płynący do jez. Narost²². Podobnie wystąpiło ono w potwierdzeniu dóbr Sydowów z 1536 roku²³. Jeziora wypadnie poszukiwać gdzieś koło Białegów i jeziora Narost. Widomy to ślad opuszczonej wsi – nazwijmy ją „Sarbiewem”, by odróżniała się od Zorndorfu/Sarbinowa w innej okolicy (ale w dawnym powiecie Königsberg Nm.) – gdzieś w rejonie Białegów, których areal kosztem jej widocznie poszerzył się z 40 łanów w 1248 r. do 59 w 1337. Może śladem osady jest nazwa terenowa *Balkenfenn*²⁴.

¹⁷ H.-G. Ost., dz. cyt., s. 64 i n.

¹⁸ C. Gahlbeck, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 1006; Patzig, *Ein von Sümpfen umgebenes Dorf*, „Heimatzeitung Kreis Königsberg“, Jg 6, 1955, nr 8, s. 2 i n.

¹⁹ F.W. Brättring, *Statistisch-topographisch Beschreibung der gesamten Mark Brandenburg*, Bd III, Berlin 1804-1809 s. 1212.

²⁰ *Das Neumärkisches Landbuch...*, s. 13.

²¹ Zdaniem E. Mucke to jez. „Czerwonowe” (*Wüstungen, Gewässer und Holzungen der Neumark mit slavischen Benennungen. Ein Nachtrag zu den „Slavischen Ortsnamen der Neumark“*, „Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark“ Heft 22, 1909, s.85) bez bliższej lokalizacji.

²² CDB XXIV, s. 225.

²³ H. v. Sydow, *Genealogie der Familie von Sydow*, Dobberphul 1877, s. 19.

²⁴ Na co niedawno zwrócił uwagę C. Gahlbeck, op. cit., s. 531.